

HINDIY VA O‘ZBEK TILLARIDAGI RASMIY USLUB MATNLARIDA FE’LLARNING CHOG‘ISHTIRMA TAHLILI

(O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning O‘zbekiston Mustaqilligining 31 yilligi munosabati bilan 2022-yil 1-sentabrda so‘zlagan nutqi hamda Hindiston Respublikasi Prezidenti Ram Nath Kovindning Hindiston mustaqilligining 75 yilligi munosabati bilan 2021-yil 14-avgustda so‘zlagan nutqi misolida)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7460628>

Nurxon DADASHOVA,
TDSHU 2-kurs magistranti,
Toshkent. O‘zbekiston.
Tel: +998919420997;

E-mail: nurkhonyokubova@gmail.com

Annotatsiya. *Fe’l so‘z turkumidan foydalanish uslubga qarab o‘zgaradigan hodisadir. Xususan, rasmiy uslubda fe’llar asosan uchinchi shaxsda va majhul nisbatda, buyruq maylida beriladi. Yuqori doiradagi shaxslar tomonidan so‘zlanadigan nutqlar ham rasmiy uslubga xos bo‘lib, ularni bir tildan ikkinchi tilga tarjima qilishda turli morfologik va sintaktik o‘zgarishlar yuz beradi. Ushbu maqoladi hindiy va o‘zbek tillarida olingan rasmiy nutqlar misolida fe’l so‘z turkumining rasmiy matnlarda qo‘llanilishi, ularning tarjimada berilishi va o‘zgarishlari borasida so‘z yuritiladi.*

Kalit so‘zlar: *Fe’l so‘z turkumi, rasmiy uslub, tarjima, tarjima uslubi, tahlil, morfologik o‘zgarish, hindiy tili, o‘zbek tili, majhul nisbat.*

Abstract. *The use of the verb phrase is a phenomenon that changes depending on the style. In particular, in the formal style, verbs are mainly given in the third person and in the passive voice, in the imperative mood. Speeches given by high-ranking persons are also characteristic of the official style, and various morphological and syntactic changes occur when translating them from one language to another. This article talks about the use of verbs in official texts, their translation and changes, on the example of official speeches taken in Hindi and Uzbek languages.*

Key words: *Verb phraseology, formal style, translation, translation style, analysis, morphological change, Hindi language, Uzbek language, passive voice.*

Аннотация. *Употребление глагольной фразы — явление, меняющееся в зависимости от стиля. В частности, в формальном стиле глаголы в основном даются в третьем лице и в страдательном залоге, в повелительном наклонении. Речи высокопоставленных лиц также характерны для*

официального стиля, и при их переводе с одного языка на другой происходят различные морфологические и синтаксические изменения. В данной статье рассказывается об употреблении глаголов в официальных текстах, их переводе и изменениях, на примере официальных выступлений на хинди и узбекском языках.

Ключевые слова: Глагол, формальный стиль, перевод, переводческий стиль, анализ, морфологическое изменение, язык хинди, узбекский язык, страдательный залог.

Hindiy va o‘zbek tillaridagi rasmiy uslubga xos matnlarda fe’llarni tahlil etish uchun manba sifatida O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning O‘zbekiston Mustaqilligining 31 yilligi munosabati bilan 2022-yil 1-sentabrda so‘zlagan nutqi hamda Hindiston Respublikasi Prezidenti Ram Nath Kovindning Hindiston mustaqilligining 75 yilligi munosabati bilan 2021-yil 14-avgustda so‘zlagan nutqlari matni olindi va ulardagi qo‘shma fe’llar chog‘ishtirma tahlil qilindi.

Matnlardagi fe’llarni o‘zaro taqqoslaganda, shunga amin bo‘lamizki, fe’l tarjima jarayonida morfologik o‘zgarishga uchrashi mumkin, ya’ni doim ham fe’l so‘z turkumiga to‘g‘ri kelmasligi mumkin:

“Avvalo, mana shu muazzam “Yangi O‘zbekiston” bog‘ida turib, siz, azizlarni, butun xalqimizni ulug‘ ayyom – Mustaqillik kuni bilan chin qalbimdan samimiy tabriklayman. Barchangizga o‘zinning yuksak hurmat va ehtiromimni, eng ezgu va olijanob tilaklarimni izhor etaman.” [1]

“देश-विदेश में रहने वाले सभी भारतीयों को स्वाधीनता दिवस की हार्दिक शुभकामनाएं! यह दिन हम सभी के लिए अत्यंत हर्ष और उल्लास का दिन है। ... इस ऐतिहासिक अवसर पर आप सभी को बहुत-बहुत बधाई!” [3]

Birinchi matnda “tabriklayman” hamda “izhor etaman” fe’llari ishtirok etgan bo‘lsa, ikkinchi matnda fe’l umuman mavjud emas. Lekin ikkala matnda ham tabriklash ma’nosi mavjud. Bu esa tarjima jarayonida ma’lum so‘z turkumi tarjima matnida ham o‘z holati saqlab qolmasligini anglatadi. O‘zbek tilidagi “tabrikلامoq” fe’li, hindi tilida “शुभकामनाएं” hamda “बधाई” so‘zlariga to‘g‘ri kelmoqda. Demak, bunday hollarda tarjima jarayonida morfologik o‘zgarishlar kuzatiladi, ya’ni o‘zbek tilidagi “tabrikلامoq” fe’li hindi tiliga ot bo‘lib (tabrik) tarjima qilinadi yoki aksincha.

Sintaktik jihatdan olib qaralsa, Sh.Mirziyoyev nutqida birinchi shaxs, ko‘plik shaklida ishlatilgan fe‘llar miqdori R.N.Kovindning nutqida shunday fe‘llar sonidan ancha ko‘p. (1-jadval)

1-jadval.

Sh.Mirziyoyev nutqidan	Shaxs va son	Nisbat	R.N.Kovind nutqidan	Shaxs va son	Nisbat
E‘tibor beramiz	Birinchi shaxs, ko‘plik	Aniq nisbat	बल दिया जा रहा है (e‘tibor qaratilmoqda)	Uchinchi shaxs, birlik	Majhul nisbat
Ahamiyat qaratmoqdamiz	Birinchi shaxs, ko‘plik	Aniq nisbat	ज़ोर दिया जा रहा है (ahamiyat berilmoqda)	Uchinchi shaxs, birlik	Majhul nisbat
Oldinga qarab boramiz	Birinchi shaxs, ko‘plik	Aniq nisbat	आगे बढ़ा गया है (olg‘a qadam bosildi)	Uchinchi shaxs, birlik	Majhul nisbat

1-jadvalda ko‘rib turganingizdek, ikkala matnda ham bir xil ma‘noli fe‘llarni uchratish mumkin, faqat sintaktik jihatdan bir-biridan farq qilmoqda. Shunday bo‘lishiga qaramasdan, ikki matnda ham ma‘no jihatdan ham, sintaktik jihatdan ham farqli bo‘lmagan fe‘llarni topish qiyin emas. (2-jadval)

2-jadval.

Sh.Mirziyoyev nutqidan	Shaxs va son	Nisbat	R.N. Kovind nutqidan	Shaxs va son	Nisbat
G‘urur bag‘ishlaydi	Uchinchi shaxs, birlik	Aniq nisbat	गर्व होता है (g‘urur bo‘ladi)	Uchinchi shaxs, birlik	Aniq nisbat

Harakat qilmoqda	Uchinchi shaxs, birlik	Aniq nisbat	प्रयास किये (harakat qilishdi)	Uchinchi shaxs, ko'plik	Aniq nisbat
Ta'zim qilaman	Birinchi shaxs, birlik	Aniq nisbat	नमन करता हूँ (ta'zim qilaman)	Birinchi shaxs, birlik	Aniq nisbat
Olg'a bormoqda	Uchinchi shaxs, birlik	Aniq nisbat	कदम उठाते थे (oldinga siljir edi, olg'a borar edilar)	Uchinchi shaxs, ko'plik	Aniq nisbat

Ahamiyatlisi, ikkala matnda ham ma'no jihatdan bir-biriga o'xshash fe'llarni ko'rish mumkin va ularning ko'pchiligi qo'shma fe'llar hisoblanadi.

O'zbek hamda hindi tili o'rtasidagi o'xshashlikni ta'minlab turuvchi eng asosiy omil bu – ikkala til ham arab-fors tillaridan so'z o'zlashtirganligidir. O'zbek tili kabi hindi tilida ham arab-fors o'zlashmalari faol qo'llaniladi va hindi tilining ajralmas bo'lagiga aylangan. Shu tufayli ham rasmiy uslubga xos bo'lgan matnlarda ham ularni uchratish tabiiy hol. (3-jadval)

3-jadval. Sh.Mirziyoyev hamda R.N.Kovind nutqidagi o'zlashma fe'llardan yasalgan qo'shma fe'llar. [1] [3]

Sh.Mirziyoyev nutqidagi o'zlashma fe'llardan yasalgan qo'shma fe'llar	R.N.Kovind nutqidagi o'zlashma fe'llardan yasalgan qo'shma fe'llar
Paydo bo'lmoq	नज़र डालना
Xizmat qilmoq	कदम बढ़ाना

	Ahamiyat qaratmoq		हासिल करना
	G'urur bag'ishlamoq		कमी आना
	Omad tilamoq		तैयार करना
	Davom ettirmoq		मज़बूत बनाना
	Hissa qo'shmoq		ज़रूरत होना
	Amalga oshirmoq		खर्च करना
	Tashakkur bildirmoq		खुशी होना
0	Mavjud bo'lmoq	0	बल देना
1	Harakat qilmoq	1	ज़ोर देना
2	Imkon bermoq	2	आसान होना
3	Tashkil etmoq	3	परवाह करना
4	Sharoit yaratmoq	4	कदम उठाना
5	Tatbiq etmoq		
6	Qaror qilmoq		
7	Hosil qilmoq		
8	Jalb qilmoq		
9	Talab qilmoq		
0	Ta'zim qilmoq		
1	E'tibor bermoq		

O‘zbek tilidagi matnda jami 21 ta, hindi tilidagi matnda esa 14 ta o‘zlashma so‘z bilan yasalgan qo‘shma fe‘l topildi. Shulardan faqat bittasi hosil qilmoq (हासिल करना) fe‘li ikkala matnda ham mavjud. Topilgan qo‘shma fe‘llarning barchasi arab-fors tillaridan o‘zlashgan fe‘llar orqali yasalgan. Hindi tilidagi matnda कदम बढ़ाना hamda कदम उठाना qo‘shma fe‘llari va बल देना hamda जोर देना sinonim bo‘lib kelmoqda. Hindiy tilidagi qo‘shma fe‘llar orasida o‘zbek tilida ham faol ishlatiladiganlar mavjud, ya’ni aynan shu so‘zlar orqali yasalgan qo‘shma fe‘llar o‘zbek tilida ham bor: नज़र डालना (nazar solmoq), तैयार करना (tayyor qilmoq), परवाह करना (parvo qilmoq), आसान होना (oson bo‘lmoq), ज़रूरत होना (zarur bo‘lmoq, zarurat bo‘lmoq). O‘zbek tilida topilgan qo‘shma fe‘llar orasida ham shundaylari mavjud: harakat qilmoq (हरकत करना), xizmat qilmoq (खिदमत करना), paydo bo‘lmoq (पैदा होना).

Davlat boshlig‘i nutqini tahlil qilganda, fe‘llar o‘rtasidagi sinonimlik munosabatini hisobga olmaslikning iloji yo‘q. Sh.Mirziyoyev nutqida ham, R.N.Kovind tabrigida ham fe‘llar o‘rtasidagi sinonimik munosabatlarni ko‘rish mumkin. Xususan, Sh.Mirziyoyev nutqida quyidagi sinonimik qatorlar aniqlandi[1]:

Tabriklamoq – qutlamoq

Bo‘lib qolmoq – aylanmoq

Davom ettirmoq – olg‘a bormoq – oldinga qarab bormoq

Barpo etmoq – yaratmoq

Ahamiyat qaratmoq – e’tibor bermoq

Saqlamoq – asramoq

G‘olib bo‘lmoq – o‘rin egallamoq

Yuksalmoq – rivojlanmoq – yangi bosqichga ko‘tarilmoq

Erkin bo‘lmoq – mustaqil bo‘lmoq

Matnda jami 9 ta sinonimik qator aniqlandi, bulardan ikkitasi uchta fe‘llik, qolganlari ikki fe‘llik qatorlar hisoblanadi. 20 ta fe‘l qo‘shma fe‘l, 8 tasi sodda fe‘l. ikki o‘rinda sodda fe‘l va qo‘shma fe‘l o‘zaro sinonimlik hosil qilgan.

Hindiston Prezidenti R.N.Kovind tabrik nutqida esa quyidagi sinonimik qatorlar topildi[3]:

नज़र डालना - देखना

गर्व होना - गौरव बढ़ाना

तय करना - निर्णय करना

कदम बढ़ाना - आगे बढ़ना - बढ़ा देना - बढ़ावा देना - आगे जाना

परिवर्तन होना - बदलना

शुरू करना - शुभारम्भ करना

पाना - प्राप्त करना - हासिल करना

मज़बूत बनाना - सशक्त हो जाना - सुदृढ़ करना

भागीदार होना - साझा करना

सुगम बनाना - सरल बनाना

कमी आना - काम हो जाना

बल देना - जोर देना

सुधर देना - विकसित देना

Matnda jami 13 ta sinonimik qator topildi. Bulardan bittasi beshta, ikkitasi uchta, qolganlari ikkita fe’ldan tashkil topgan sinonimik qatorlar hisoblanadi. Uchta fe’l sodda, qolgan 28 ta fe’l qo’shma fe’ldir. Uch o’rinda sodda hamda qo’shma fe’l o’zaro sinonimlik hosil qilganini ko’rish mumkin.

Topilgan sinonimik qatorlar tarkibida shunday fe’llar borki, ular aynan mana shu matnlarda sinonimlik hosil qilgan bo’lib, matndan tashqari holatda sinonimlik munosabati kuzatilmasligi mumkin.

REFERENCES

1. Shavkat Mirziyoyevning O‘zbekiston mustaqilligining 31 yilligiga bag‘ishlangan tantanali marosimdagi nutqi. 1-sentabr 2022-yil, www.daryo.uz sayti.
2. R.Sayfullayeva, B.Mengliyev va boshqalar. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. T.: “Fan va texnologiyalar”, 2009.

3. भारत के राष्ट्रपति श्री राम नाथ कोविन्द का 75वें स्वाधीनता दिवस की पूर्व संध्या पर राष्ट्र के नाम संदेश, 14 august 2021.
4. Хинди-русский словарь. Сост. В.М.Бескровный. Под ред. Акад.А.П.Баранникова. –М.: ГИС, 1959.
5. Fatxutdinova, I. A. (2021). Tarjimada ekvivalentlikning muloqot maqsadini ifodalash vositalari. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 1(Special Issue 2), 140-149.
6. www.mea.gov.in
7. Khodjaeva, N. (2019). SEMANTICS OF KINSHIP TERMS AS A FORM OF ADDRESS IN UZBEK TRANSLATIONS OF PREMCHAND. Theoretical & Applied Science, (8), 107-110.
8. KHODJAEVA, N. B. (2021). PREMCHAND’S VARDAAN IN UZBEKISTAN: TRANSLATION ISSUES OF SOME CULTURAL SPECIFIC WORDS. THEORETICAL & APPLIED SCIENCE Учредители: Теоретическая и прикладная наука, (12), 374-377.
9. KHODJAEVA, N. The Development of Indian Literature in Uzbekistan: Historiography of Translation. History of Translation in India, 431.
10. Ходжаева, Н., & Губаева, Х. (2020). ISSUES ON TRANSLATION OF CHARACTER SPEECH (ON THE EXAMPLE OF KOREAN-UZBEK LITERATURE). МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА, 3(4).
11. Khodjayeva, N. (2021). The issues of stylistics on translation of historical costumes. ASIAN JOURNAL OF MULTIDIMENSIONAL RESEARCH, 10(4), 534-543.